

Antal Dániel:

Mit szintetizált Keynes?

A TEK-ben működő politikai gazdaságtani iskola dialektikus elméletének része, hogy a két háború közötti problémák történelmi kihívására adott válasz Keynes elmélete volna, ami megteremti a hatékonyságot előnyben részesítő hagyományos liberális gazdaságpolitika (tézis) és a bolsevik népgazdasági tervezés (antitézis) között a szintézist. Ez a gondolat véleményem szerint hibás, cikkemben ezt próbálom bebizonyítani¹.

Először is érdemes megnézni, hogy mi az általam hibásnak vélt érvelés lényege. Elvileg valamiféle dialektikus logika mondatja az állítást, de amikor ezt oktatni kell, úgy tűnik, hogy más módszerrel igyekeznek elhitetni. Ez a módszer a (középiskolában is tanított marxi felfogású) történelemmel való magyarázás. Ez a történelem persze így inkább Történelem. Érveléskor a történelmi kontextusba való helyezés, különféle - szerintem nagyon is megkérdőjelezhető - történelmi összefüggések "feltárása" sugallja, hogy az állítás logikailag belátható.

Ezen "sugallat" szerint a „Nagy Októberi” forradalom után az európai gondolkodók számára a hagyományos liberális vagy kevésbé liberális kapitalista felfogás mellett megjelent egy olyan új gazdasági rendszer, amit "nem lehetett megkerülni", mivel életképesnek bizonyult minden nyugati propaganda és a törvényes orosz kormánynak adott katonai segítség ellenére. Keynes felesége orosz volt, akivel együtt jártak a Szovjetunióban. Keynes ott-tartózkodása során fel kellett, hogy ismerje: a tervezés bizonyos szempontból a kor gazdasági problémáinak megoldására egy valós alternatívát jelent, ami persze több szempontból nem teljesen jó, ezért szintetizálásra szorul a hatékonyságot előtérbe helyező liberális elmélettel. És valóban: Keynes

¹ Érdekes adalékként szolgálhat az *Általános elmélet* Erdős Péter bolsevista közgazdász tollából való vörös farkának elemzése. Noha az ő feladata Keynes szalonképessé tétele volt a hatvanas évek cenzúrája idején, még ő sem mer a kor szokásához hasonlóan olyan állítást megfogalmazni, hogy a szerző "megindult volna a helyes úton", azaz ha "elvakultan is", de felismert vagy akárcsak gondolatébresztőként felhasznált marti gondolatokat. Így ír Erdős elvtárs: "Az ő [ti. Keynes] feladata nem is ez volt [ti. a kapitalizmus totális elvetése]. Az ő feladata

főművében szűk egy évtizeddel később a társadalmi szintű nemzetgazdasági tervezés mellett szállt síkra. Az állítás mellett érvelők ilyen kontextusba helyezve igyekeznek azt sugallni, hogy feltételezésük koránt sem olyan abszurd, a lenini gazdaságpolitika és a keynesi foglalkoztatási politika között a "korszellemnek megfelelő" lényegi kapcsolat felfedezhető.

Véleményem szerint tudományos megalapozottsággal ezt az állítást háromféleképpen lehetne bizonyítani. Az első módszer kézenfekvő: Keynes bőségesen rendelkezésre álló publikációi között olyan szöveget kell keresni, ami igazolja a gondolatot. A másik lehetőség, hogy találjunk olyan hiteles pszichoanalitikusi véleményt, amiből arra következtethetünk, hogy Keynes tudattalanjában voltak olyan leninista darabok a Szovjetunióban tett látogatás után, amelyek reflektálatlanul feltörték a nagyszerű *Általános Elmélet* írása közben. Sajnos ilyen forrás nem áll rendelkezésre. A harmadik lehetőség Keynes teljes elméleti munkásságának nagyon precíz, tudományos analízise, összehasonlítva például Alfred Marshall és Lenin műveinek hasonló elemzésével. Ezt a tudományos programot meglehetősen problematikusnak látom, mivel az *Általános Elmélet* és a politikai esszék - tehet a keynesi elmélet legfontosabb művei² - nem tartalmazzak utalásokat arra, hogy Keynes, aki ismerte Marx és Lenin munkásságát, talált volna ezekben használható gondolatokat. Talán érdemes volna végigmenni ezen az úton, talán nem, mindenesetre, amíg ezt valaki meg nem teszi, nem tudunk ilyen módon alátámasztani az állítást. Ugyanakkor ha arra találnánk utalást, hogy Keynes kifejezetten használhatatlannak gondolta a szovjet tervezést, akkor egyelőre hamisnak kell tekintsük az állítást.

John Maynard Keynes mai szóhasználattal szociálliberális beállítottságú közgazdász és politikus volt, aki részben rokonszenvezett a Munkáspárt programjával, de nem azonosult vele, mivel nem tartozott ezen párt által képviselt osztályhoz; részben pedig elfogadta a Liberális Párt programját, és ezzel a párttal megszorításokkal

az volt, hogy ezeket az [Erdős szerint rész-] igazságokat *Marx* elmélete *ellenére*, *Marx* elméletének negligálásával mutassa meg..." *A fordító előszava az Általános elmélethez*, 16.1.

² Az *Általános Elmélet* egyszer sem említi Lenin nevét, Marxét három helyen, az egyik lábjegyzetben a "klasszikus közgazdász" kifejezés bevezetőjeként hivatkozik rá, a másik két esetben Marxszal szemben megfogalmazott írásokat elemelve.

közösséget vállalt³. 1921-ben Londonban megismerkedett Lydia Lopokova orosz balerinával, akinek házassági ajánlatot tett. Mivel a későbbi Lady Keynes válása sokáig tartott, az esküvőre 1925 nyaráig várniuk kellett. A mézesheteket Mrs. Keynes szülőföldjén töltötték, az egykori Oroszországban, amely ekkor már természetesen a Szovjetunió része volt. A Szovjetunióból hazatérve Keynes három esszét publikált, amelyeket később átírt, és az *Essays in Persuasion* című kötetében jelentetett meg 1931-ben⁴. Az esszék Keynes gondolatait örökítették meg a szovjetrendszerrel, amit az ő szóhasználatával kommunizmusnak hívhatunk⁵, valamint a leninizmusról. Ez utóbbit Keynes két részből állóként elemzi: egy hibás gazdasági elmélettel összefonódott erőszakos modern új vallási irányzatot lát benne. Az esszé szerkezetét követve először nézzük meg gondolatait a leninizmusról, majd az ezt alátámasztó marxi elméletről, végül pedig a kommunizmus gazdaságáról és gazdaságelméletéről.

"A leninizmus két olyan dolog kombinációja, amit az európaiak évszázadokon át lelkük különböző kamráiban tartottak -- a vallásé és az üzleté. Azért döbbsent meg minket, mert ez a vallás új és gögös, miközben az üzlet a vallásnak inkább alávetve mint fordítva - nagyon rossz hatékonysággal működik.

Mint más új vallások, a leninizmus nem a tömegek támogatásából táplálkozik, hanem egy csekély számú kisebbség lelkesedéséből, akiknek gögje és intoleranciája mindegyiküket száz közömbössel felérő erejűvé teszi. Mint más új vallásokat, azok vezetnek, akik az új szellemet - talán őszintén - azzal tudják kombinálni, hogy távolabb látnak követőiknél; olyan politikusok ők, akikben legalábbis átlagos mennyiségű politikai cinizmus van, miközben tudnak mosolyohmi és lelkesedni is. Ezek a politikusok olyan kísérletezők, akik ingatag talajon állnak, és akiket a vallás felmentett az igazság és kegyelem terhe alól. Ugyanakkor mégsem vakok annyira, hogy ne látnák a tényeket és a célszerűség útját - ezzel kitéve önmagukat [...] az álszentség vádjának. A leninizmus, ugyanúgy mint más vallások, láthatólag elveszi a mindennapi élet színét,

³ Am I a Liberal? c. esszé in *Essays in Persuasion*

⁴ A Short View of Russia; in *Essays in Persuasion*

⁵ Keynes természetesen tisztában volt azzal, hogy a leninisták szerint a kommunizmus akkori formájában egyszerre jelent egy állapotot és eszközt, az állandó forradalmat, ami elvezetne az osztály nélküli társadalomhoz. Keynes erre reflektálva mégis az ekkor Nyugaton már elterjedtebb szűk értelmezés szerint a fennálló proletárdiktatúrát nevezi kommunizmusnak.

vidámságát és szabadságát, hogy helyette valami egyhangú pótléket nyújtson a kifejezéstelen arcú hívők számára. Mint más új vallások, teli van misszionáriusi ambíciókkal és ökumenikus igénnyel. De azt állítani, hogy a hűséges leninizmus az álszent vezetőket követő kisebbség fanatikusainak propagandájából és zaklatásaiból áll, végül is nem jelent többet vagy kevesebbet, mint hogy a leninizmus *tényleg* vallás és nem csupán egy párt, azaz Lenin inkább Mohamed mint Bismarck.”⁶

*"A leninizmus abszolút értelemben, kihívóan nem-természetfölötti. Érzelmi, etikai lényege az egyén és a közösség pénzszeretethez fűződő viszonyát helyezi a középpontba."*⁷

Keynes kifejti ellenérzéseit a leninizmus egyik elemét adó Marx-értelmezéssel szemben. Így ír erről: "Hogyan tudnék elfogadni egy doktrínát, amely Bibliájaként minden kritika lehetőségétől megfosztva egy olyan idejétmúlt közgazdasági szöveggyűjteményt helyez maga fölé, amit nem csak tudományosan hibásnak, hanem a modern világ számára érdektelennek és használhatatlannak ismerek? Hogyan fogadhatnék be egy olyan krédót, ami képtelen elválasztani az értékest az értéktelentől, ami a faragatlan proletariátust azon polgárság és értelmiség fölé emeli, amelyek minden hibájuk ellenére az élet minőségi részét alkotják és akik biztosan magukban hordozzák az emberi fejlődés csíráit? Még ha szükségünk is volna vallásra, hogyan találhatnák azt éppen a vörös könyvesboltok zavaros szemetei között meg? Nehéz volna a nyugati Európa művelt, decens, intelligens fiának éppen itt felfedeznie az új ideálokat, hacsak az illető nem szenvedett el valamiféle furcsa és rettenetes átváltozást, ami minden értékét megváltoztatta."⁸ Azt hiszem, ez világos beszéd.

Keynes nézete a szovjet gazdaságpolitikáról és a Szovjetunióról hangsúlyozottan eltért a szerinte nagyon elfogult, nyugati sajtóból ismert egykorú véleményektől. Elismerte, hogy a forradalom és a polgárháború után a fejlődés hatalmas volt - ne feledjük, hogy látogatásának időszaka a NEP fénykora volt! -, de ezzel együtt azt állította, hogy a szovjet gazdasági rendszer nagyon rossz hatékonysággal működött, és jóval elmaradt a cári Oroszország teljesítményétől.

⁶ *A Short View of Russia*, in *Essays in Persuasion*, 257.1.

⁷ Im. 259.1. Az eredeti szövegben is kiemelt rész.

⁸ Im. 258.1.

Keynes véleménye szerint egy ilyen rendszer középtávon biztosan, hosszú távon talán működőképes lehet, de csak abban az esetben, ha a leninizmus vallásként a lakosság többségének valódi hitévé válik, és így el tudják viselni a modern kapitalista világtól messze elmaradó civilizációs állapotokat. Sőt, Keynes szerint a rendszer akár elméletileg egy elképzelt, de egyelőre teljesen valószínűtlen fordulat után Nyugat-Európában is működhetne. Ehhez azonban arra volna szükség, hogy az agresszíven terjesztett új vallást, vagy más hasonló modern szekta nézeteit az emberek többsége elfogadja, és, így elviselje a szovjet rendszerrel mindenképpen együtt járó általános nyomort és szegénységet. Ezt a gondolatmenetet egy rövid idézettel szeretném szemléltetni:

"A közgazdasági oldalról az orosz kommunizmust nem tudom úgy felfogni, hogy az bármiféle intellektuális érdeklődésre alapozva vagy tudományos értékkel hozzájárulhatna a mi gazdasági problémáink megoldásához [kiemelés tőlem - A.D.]. Nem hiszem hogy tartalmazna, vagy valószínűleg tartalmazna olyan közgazdasági technikát, amit, ha esetleg így választanánk, hasonló vagy talán nagyobb sikerrel ne alkalmazhatnánk egy olyan társadalomban, amely megőrzi, ha nem is mondjuk a tizenkilencedik századi individualista kapitalizmus, de legalább a brit polgár ideáljának a jegyeit is. Valamint legalább is elméletileg, nem hiszem, hogy létezhet olyan gazdasági fejlődés, ami okán a forradalom szükséges eszköz volna. Ugyanakkor egy erőszakos változással mindent elveszítenénk. A nyugati ipari viszonyok között a vörös forradalom taktikája az egész lakosságot a szegénység és halál pokoli sírgödrébe sodorná"⁹. Ez is világos beszéd.

Keynes összegzőképpen a Szovjetuniót olyan helyként jellemzi, ahol az ember mindenhol az elnyomást érzi, ami színtelenné és komorrá változtatja az embereket. Ugyanakkor azt is elismeri, hogy néhányan, akik az egész rendszert egy új valláshoz kapcsolódó laboratóriumi kísérletként értelmezik, gyakran nagyon lelkesek tudnak lenni.

⁹ Im. 267.1.

Érdemes még egy rövid szöveget bevinni az elemzésbe. A névmutatók alapján még egy esszében kerül elő Lenin neve, nevezetesen az inflációval kapcsolatban¹⁰. Legegyszerűbb, ha Keynes szavait olvassuk:

"Leninnek minden bizonnyal igaza volt. Nincsen furcsább, biztosabb eszköz a társadalom meglévő alapjainak felborítására, mint a valuta lezüllesztése. Ez a folyamat a rombolás oldalán magában foglalja a gazdasági törvényszerűségek minden rejtett erejét, és ezt olyan módon teszi, amit millióból egy ember sem tud diagnosztizálni. [...] Ha az árak folyamatosan emelkednek, minden kereskedő, aki korábban készletezett vagy birtokot, ültetvényt szerzett, elkerülhetetlen profitra tesz szert. Ekképpen ezen osztályra szabadítva a gyűlöletet az európai kormányok egy újabb lépést tesznek meg azon a végzetes úton, amit Lenin titokzatos elméje tudatosan eszelt ki"¹¹.

Az Általános elmélet, vagyis Keynes főműve sehol nem tartalmaz utalást a Szovjetunióra, Lenin vagy Marx műveire. Úgy érzem, több mint kétséges a szintézis-teória. Keynes a marxi és a lenini gondolatokat végzetesnek és használhatatlannak ítélte, a szovjet gazdasági tervezést pedig olyan rendszernek, amely csak az emberek mentális átprogramozásától sikeres, nem pedig önmagától fogva. Ezt az állításomat úgy lehet megcáfolni, hogy mutatni kell olyan írásokat Keynestől, amelyekben gyökeresen újraértékeli az itt ismertetett nézeteit.

¹⁰ *Inflation*; két helyen jelent meg: *Il The Economic Consequences of the Peace*, hatodik fejezet 2/ *Essays in Persuasion*, 57-58. I.

¹¹ *Im.*

VITA

Irodalom:

Keynes, J. M.: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*; Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1965.

Keynes, J. M.: *Essays in Persuasion*; The Collected Writings of John Maynard Keynes, Volume IX., Macmillan St. Martin's Press, London; and Basingstoke 1972.

Lekachman, R.: *The Age of Keynes*; Penguin, Harmond:,worth 1966.